

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) – en introduktion

Annika Brar

Psykiater, habiliteringsläkare

Habilitering & Hälsa, Region Stockholm

annika.brar@regionstockholm.se

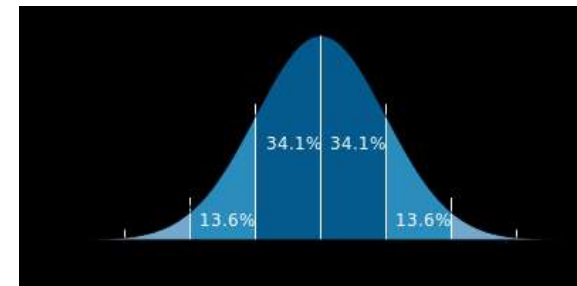

Innehåll

- Funktionsvariation, -nedsättning eller -hinder?
- Vad ingår i begreppet NPF?
- Kort om adhd, autism och intellektuell funktionsnedsättning (IF)
 - Definitioner, förekomst och grundläggande svårigheter
- Frågor, medskick inför fördjupad utbildning om NPF i höst

Funktionsvariation / -nedsättning / -hinder?

- **Funktionsvariation – bredare begrepp**
 - Människors unika profil av förmågor och funktionssätt
 - Låg / normal / hög funktion inom olika områden
- **Funktionsnedsättning**
 - **Nedsättning av fysisk, psykisk eller kognitiv funktionsförmåga jämfört med majoriteten**
 - **Ger problem i vardagen, behov av stöd**
- **Funktionshinder**
 - Uppstår för en person med funktionsnedsättning i en hindrande miljö
 - Ex person med autism och sensorisk överkänslighet i stimulusrik miljö

Vad är NPF?

(neuropsykiatrisk
funktionsnedsättning)

= Neurodevelopmental

Disorders i DSM-5

= **Utvecklingsrelaterade
Funktionsavvikelser**

- Medfödda/tidigt förvärvade
- Varaktiga
- Stark ärftlighet

A 00-01 Intellectual Developmental Disorders

A 00 Intellectual Developmental Disorder

A 01 Intellectual or Global Developmental Delay Not Elsewhere Classified

A 02-08 Communication Disorders

A 02 Language Impairment

A 03 Late Language Emergence

A 04 Specific Language Impairment

A 05 Social Communication Disorder

A 06 Speech Sound Disorder

A 07 Childhood Onset Fluency Disorder

A 08 Voice Disorder

A 09 Autism Spectrum Disorder

A 09 Autism Spectrum Disorder

A 10-11 Attention Deficit/Hyperactivity Disorder

A 10 Attention Deficit/Hyperactivity Disorder

A 11 Other Specified Attention Deficit/Hyperactivity Disorder

A 12-15 Learning Disorders

A 12 Learning Disorder

A 13 Dyslexia

A 14 Dyscalculia

A 15 Disorder of Written Expression

A 16 Motor Disorders

A 16 Developmental Coordination Disorder

A 17 Stereotypic Movement Disorder

A 18 Tourette's Disorder

A 19 Chronic Motor or Vocal Tic Disorder

A 20 Provisional Tic Disorder

A 21 Substance-Induced (indicate substance) Tic Disorder

A 21 Unspecified Tic Disorder

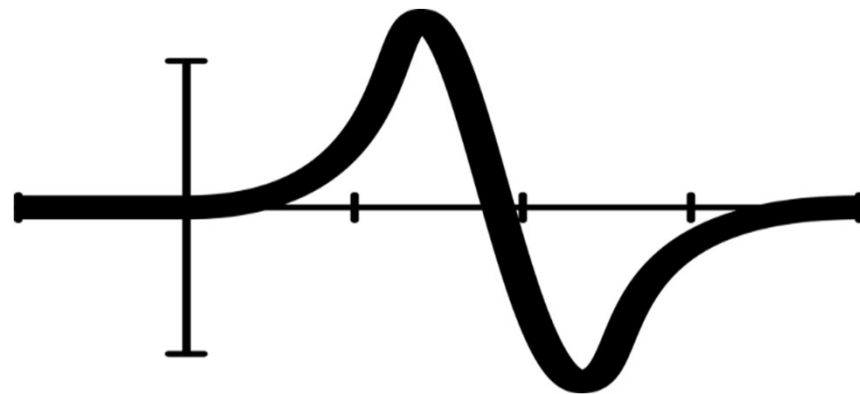
A 22 Tic Disorder Due to a General Medical Condition

Adhd och autism (ASD/AST) – ny kunskap?

- Diagnostik för **barn** har utvecklats sedan 1980-talet
- Diagnostik för **vuxna** har utvecklats under 2000-talet
- **Numera diagnostiseras NPF i alla åldrar**
- **Antal med diagnos ökar kraftigt**
- **Många vuxna och äldre är fortfarande odiagnostiserade**
 - Har ofta andra psykiatriska diagnoser

Vid adhd och autism: typiskt att vara ”otypisk”

- Ofta ojämn profil i fungerande och begåvning jämfört med neurotypiska (NT-) personer
- Hög funktion inom ett område, samtidigt stora svårigheter annat
- **Ojämnhet hos individen – mellan olika förmågor, mellan olika dagar/tidpunkter på dagen**
- **Stor variation mellan individer med samma diagnos!**

Adhd

Prevalens adhd

- **5-10 % av skolbarn**
- **2-5 % av vuxna**
 - Ca 25 % av patienter i allmänpsykiatri
 - Ca 30 % av patienter i beroendevården
 - 25-45 % av intagna inom kriminalvården
- **Vanligare hos pojkar, män**
 - *Men könsskillnaden minskar med stigande ålder!*
- **10 % av tonåringar i Region Stockholm har adhd-diagnos**

Centrum för Epidemiologi och Samhällsmedicin (CES) Region Sth 2022

Kärnsymtom adhd

- **Uppmärksamhetsstörning**
 - *med eller utan...*

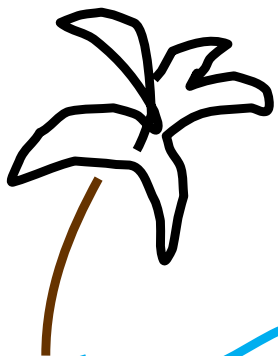
- **Överaktivitet**

- **Impulsivitet**

Symtom och kognitiva brister adhd

Uppmärksamhetsstörning

Överaktivitet

Impulsivitet

Exekutiva funktioner

- Planering, organisation, styrning, motivation
- Arbetsminne
- Beteendehinhibition (bromsande)

Reglerande funktioner

- Aktivitet och vakenhet
- Känslor, impulser

Vad krävs för diagnos adhd

- **Uttalade symtom**
 - 6/9 symtomkriterier (5/9 >17 åå) för ouppmärksamhet o/el
 - 6/9 symtomkriterier (5/9 >17 åå) för hyperaktivitet/impulsivitet
- **Varaktighet**
- **Flertal symtom före 12 åå (DSM-5)**
- **Symtom tydliga inom inom flera livsområden**
- **Betydande funktionsnedsättning socialt, i studier/arbete**
- **Förklaras inte bättre av andra tillstånd**
- Svårighetsgradering enl. DSM-5: lindrig-medelsvår-svår (görs sällan)

Adhd-symtom hos ungdomar, vuxna

Uppmärksamhetssvårigheter (*dominerar oftast*)

- Svårt att planera, organisera, hålla ordning
- Undviker, skjuter upp krävande uppgifter
- Bristande tidsuppfattning
- Glömmer tider, åtaganden, saker...
- Svårt att hitta

Adhd ger på gruppnivå konsekvenser inom många livsområden

Konsekvenser för vuxna med diagnosen adhd

Kartläggning och analys (Socialstyrelsen 2019)

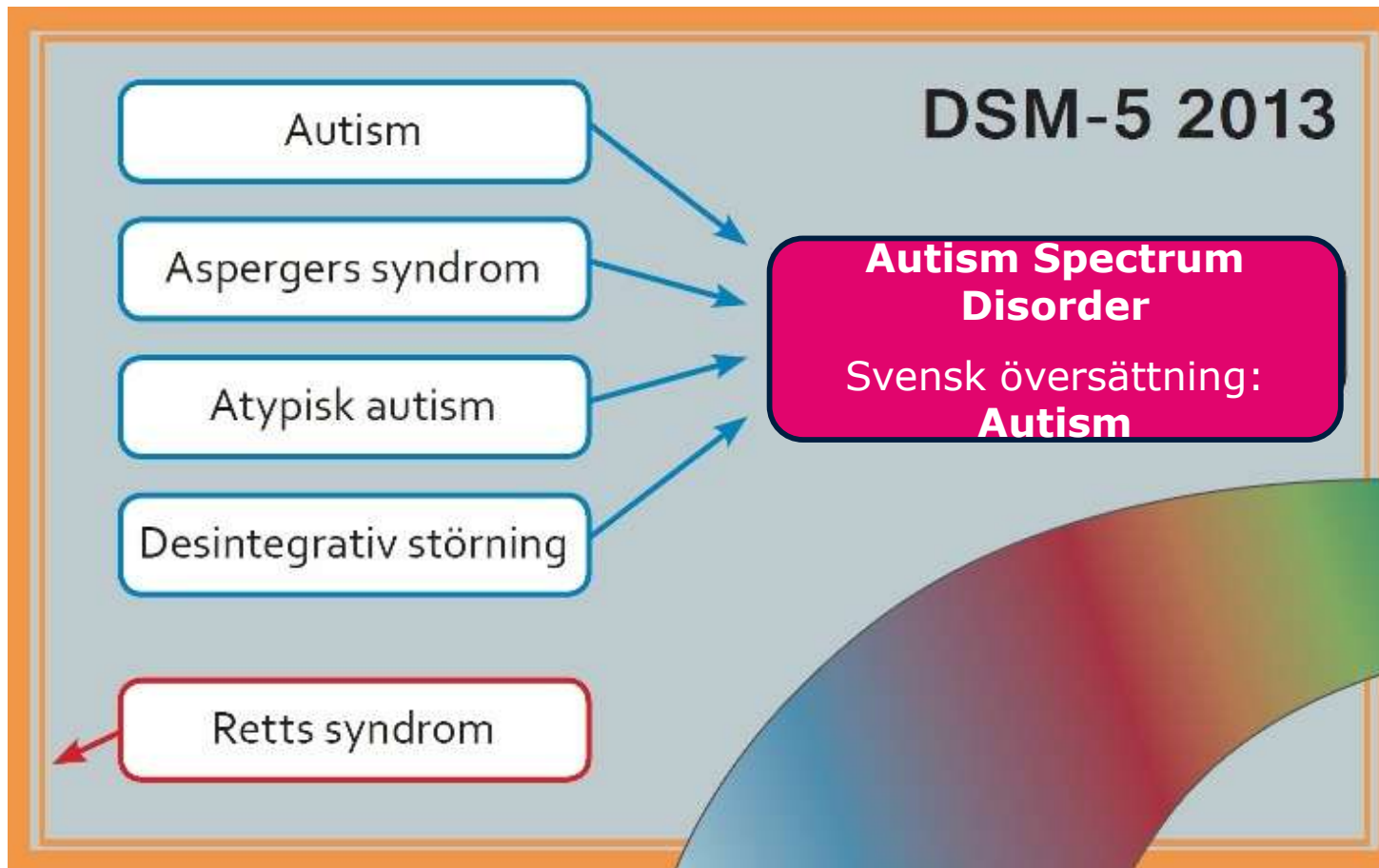
- <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-6-21.pdf>

Autism (ASD)

Definition autism / ASD / AST

Flera diagnoser i ICD-10 = en diagnos i DSM-5

Prevalens autism (ASD)

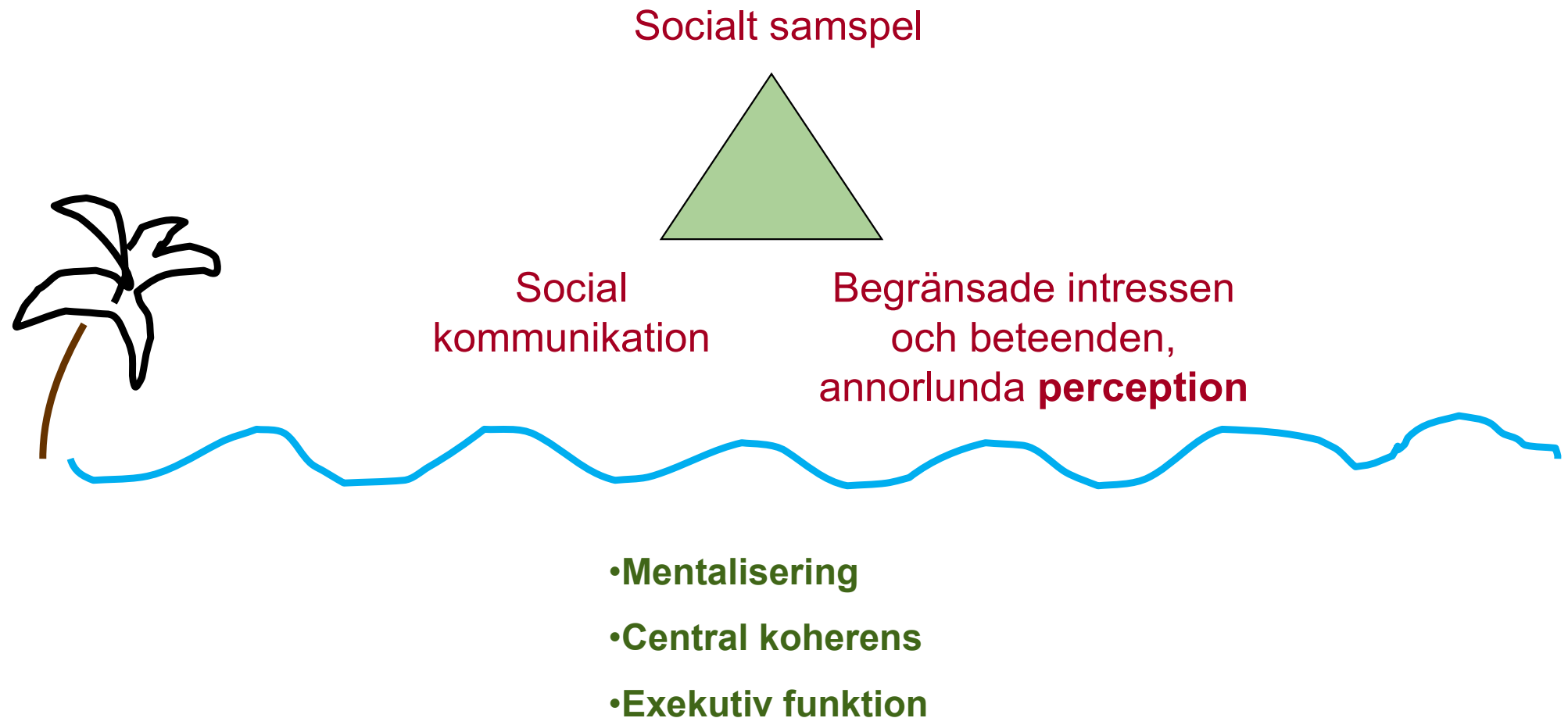
1-2 % av befolkningen enligt tidigare studier

- Pojkar > flickor, könsskillnaden minskar med stigande ålder
- Överrepresenterade inom psykiatri, beroendevård, rättspsykiatri, troligen bland hemlösa

4,3 % av tonåringar 13-17 år i Region Sth har ASD-diagnos

Centrum för Epidemiologi & Samhällsmedicin (CES) Region Sth 2022

Symtom, beteende, kognitiva brister autism

Vad krävs för diagnos autism

- **Varaktiga brister i social interaktion och social kommunikation i ett flertal sammanhang och**
- **Begränsade, repetitiva mönster i beteende, intressen, aktiviteter**
- **Symtom sedan den tidiga utvecklingsperioden**
- **Symtomen ger betydande funktionsnedsättning**
- **Orsakas inte av enbart IF**

- Gradering DSM-5: nivå 1 (kräver stöd) – nivå 3 (mkt omfattande stöd)
- Med eller utan samtidig intellektuell funktionsnedsättning mm

Annorlunda perception vid ASD

över- och/eller underkänslighet för sinnesintryck

- **Ljus- och ljudkänslighet**
- Känslighet för **ytlig beröring**; ex. dusch, kläder och skor
- Okänslighet för **smärta, kyla, värme**
- Svårt för mat med viss **smak, konsistens**
- Extrem känslighet för vissa **lukter**

Kan vara det mest begränsande i vardagen

Ex omöjligt att åka till skola/arbete med kollektivtrafik

Autism påverkar samtliga livsområden

En god och jämlik hälsa – åtta målområden

(Folkhälsomyndigheten)

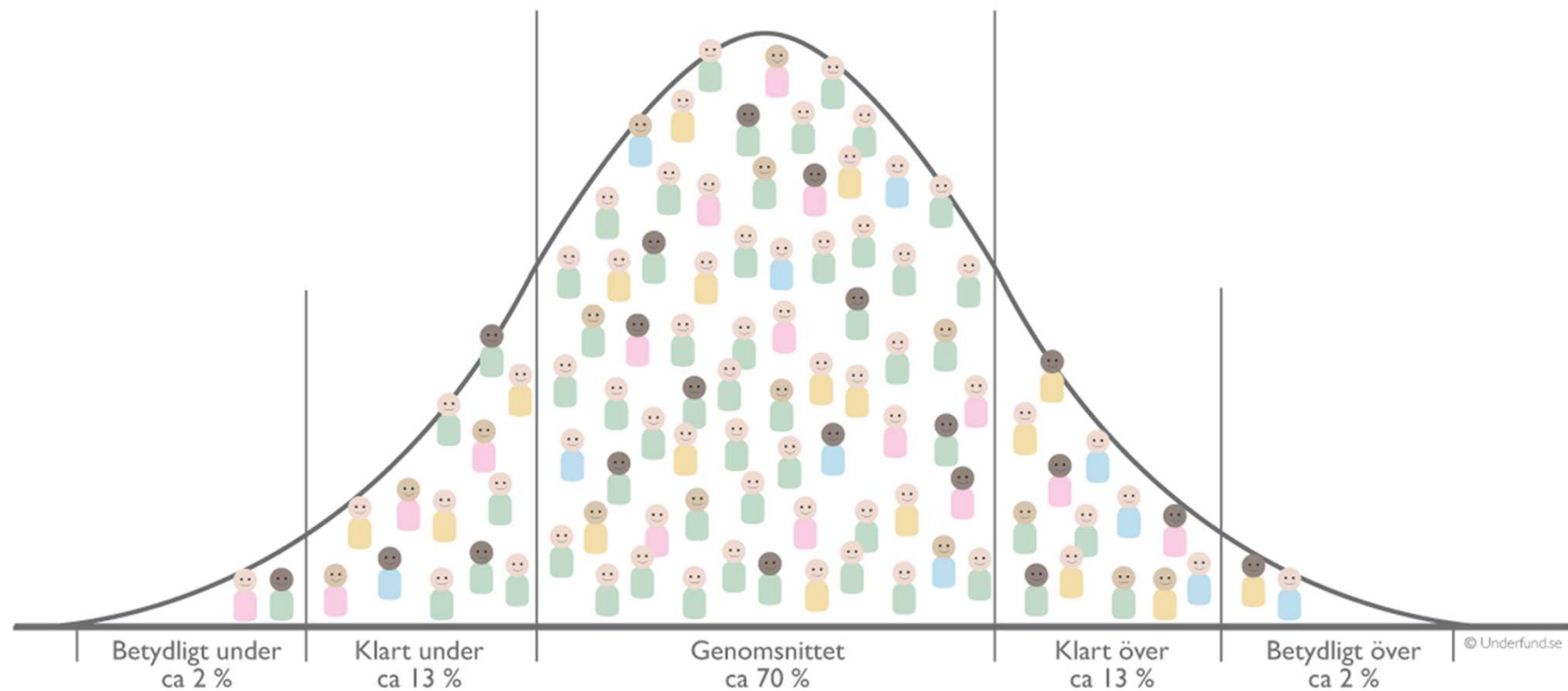
- Skola, utbildning
- Arbete, försörjning
- Fritid
- Relationer
- Boende, vardagsrutiner
- Myndighetskontakter
- Levnadsvanor och hälsa

Stor variation i funktionsförmåga
beroende på grad av autism,
begåvning, samsjuklighet, stödinsatser

Intellektuell funktionsnedsättning (IF)

Normalfördelning teoretisk begåvning (IK)

Prevalens IF

- **Drygt 1 % av barn i skolåldern går i särskola**
- *Registerstudie Stockholms län (CES 2011, 2016):*
1,4 % av unga 13-27 år har registrerad IF-diagnos
- **Lindrig IF vanligast; ca 75 %**
- **Svag begåvning ca 13 % (marginell mental retardation = ej IF)**

Vad krävs för diagnos IF

- **Brister i intellektuella funktioner**
 - styrkta av klinisk bedömning och standardiserad intelligenstestning (IK < ca 70)
- **Brister i adaptiv funktionsförmåga**
 - klara vardagliga färdigheter som förväntas, t.ex. planera, sköta sin hälsa och sin ekonomi.
- **Debut under utvecklingsperioden**

Enbart låg IK räcker inte för diagnos.

Gradering ICD-10 psykisk utvecklingsstörning

- **Lindrig:** IK 50-69 (kognitiv ålder ca 9-12 år)
- **Medelsvår:** IK 35-50 (kognitiv ålder ca 6-8 år)
- **Svår:** IK 20-35 (kognitiv ålder ca 3-5 år)
- **Grav:** IK <20 (kognitiv ålder 0-2 år)

Åldersangivelser är mycket ungefärliga, men en hjälp att förstå vilken kognitiv nivå personen befinner sig på.

Grad av IF, andra samtidiga funktionsnedsättningar påverkar förmågan till självständighet, behov av stöd inom alla livsområden.

Frågor och medskick inför fördjupad utbildning (Webbinarium hösten 2023)

TACK för uppmärksamheten!

